

Dr. Irina Chudinova
Senior Researcher
Russian Institute
for the History of the Arts

**«Η δήλωσις τῶν λόγων σου φωτιεῖ καὶ συνετιεῖ
νηπίους». Ἅγιοι λόγιοι του ρωσικού Βορρά**

Ακολουθώντας τις διαθήκες του Κύριλλου και Μεθοδίου η μόρφωση, η οσιότητα και η αγιότητα ήταν πάντα στενά συνδεδεμένες στη ρωσική κουλτούρα. Χάρη σε αυτά οι Ρώσοι αφομοίωσαν το γεγονός ότι η γλώσσα διδάσκει τον άνθρωπο να συνομιλεί με τον Θεό, του διδάσκει την αλήθεια και την προσευχή: «Διδάξωμεν τὴν γλῶσσαν ἡμῶν τὴν μελέτην τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν εὐχὴν, ἵνα φυλάξῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ψεύδους, ὅταν ἐξέλθῃ εἰς συνάντησιν ἱμῶν»¹. Η συγγραφή και η μελέτη ως άγιο και «αγγελικό» έργο στον σλαβικό πολιτισμό έχει αρχαίες ρίζες². Η έννοια «kniznik» (λόγιος ή αναγνώστης) μιλάει για άνθρωπο που αναζητά και δείχνει την οδό της σωτηρίας στη «δήλωση των λόγων» του Θεού και ήταν πολύ διαδεδομένη στη ρωσική γραμματειακή παράδοση. Έτσι, στο ρωσικό χειρόγραφο της σκήτης Anzer (IZ' αι). διαβάζουμε: «Ω άνθρωπε, θέλεις να γνωρίσεις το Μυστήριο της Σωτηρίας του Θεού, διάβαζε πολύ και μίλα με σύνεση, εμβάθυνε με τον νοητό οφθαλμό ως στον καθρέφτη και σύντομα θα έλθεις στην οδό της Σωτηρίας»³

¹ Αββα Ησαΐα. Βλ.: Αρχ. Αιμιλιανού Σιμωνοπετρίτου, *Λόγοι ασκητικοί. Ερμηνεία στον άββα Ησαΐα*, Αθήνα 2005⁴, 327.

² В. Н. Топоров, *Святость и святые в русской духовной культуре*, М. 1995, του ίδιου, *Предистория литературы у славян. Опыт реконструкции*, М. 1998.

³ РНБ Сол. Анз. 71/1437, 59.

Στον πρόλογο αὐτοῦ τοῦ κελλιώτικου χειρογράφου αναφέρονται αποσπάσματα τοῦ Ευαγγελίου (Μθ. 13:52) για κάποιον λόγιο που έμαθε για τὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καὶ δίνεται ἡ ἐρμηνεία τῶν λόγων Του ἀπὸ τὸν Ἀναστάσιο Σιναΐτη: «Ὁ Πρόλογος για τὸ βιβλίο αὐτὸ ἀπὸ τὸν ἅγιο Ἀπόστολο Παῦλο καὶ ἄλλων ἁγίων καὶ οσίων πατέρων. Διάβασε με προσοχή καὶ θα λάβῃς μεγάλη ωφέλεια. Ἀνοίγε τὰ χεῖλη σου με τὸν λόγο τοῦ Θεοῦ. Κάθε λόγιος, που έμαθε τὴν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ομοιάζει με νοικοκύρη, ὁ ὁποῖος βγάζει ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τοῦ παλῑά καὶ τὰ νεά. **Ερμηνεία τοῦ Ἀναστασίου Σιναΐτη.** Λόγιος ονομάζεται ἐδῶ αὐτός, ὁ ὁποῖος με τὴν ἐπιμελὴ μελέτη τῶν θείων γραφῶν, συνέλεξε μέσα τοὺς τοὺς θησαυροὺς τῆς Θεϊκῆς σοφίας ἀπὸ τὸν παλαιὸ νόμο καὶ τὸν νέο, κατὰ τὴν συνομιλία λαμβάνει ἀπὸ αὐτό, σαν τὸν ἥλιο, ὅπου φωτίζει καὶ θερμαίνει κάθε κτίσμα. Ὁ μὴ γνωρίζων δε τὶς θεϊκὲς γραφές ὡσάν να περιφέρεται στο σκοτάδι μὴ γνωρίζοντας που οδεύει, τέτοιοι δεν κατέχουν τὴν οἰκία τοὺς»⁴. Ὅταν στα μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνα οἱ μοναχοὶ μαθητὲς τοῦ οσίου Σεργίου τοῦ Ραντονέζ πήγαν ἀπὸ τὴν Μόσχα καὶ τὸ Novgorod πρὸς τὸν Βορρά καὶ ξεκίνησαν ἐκεῖ να ιδρύουν μοναστήρια καὶ ναοὺς, διαλύοντας τὸ σκότος τῆς εἰδωλολατρίας καὶ τὶς ἀγνοίας ἀπὸ τοὺς ντόπιους. Τὸ κυριότερο μέσο για διαφώτιση ἔγινε ἡ «εμφάνησις τῶν λόγων» τοῦ Θεοῦ – ἡ συγγραφή καὶ μετάφραση τῶν ιερῶν βιβλίων, ἡ δημιουργία βιβλιοθηκῶν στὶς μονές καὶ ἡ ἐκμάθηση ἀνάγνωστος καὶ προσευχῆς ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς.

Στοὺς χρόνους πρὶν τὸν Μέγα Πέτρο ἐμφανίζονται σπουδαία κέντρα· ἡ Μόσχα καὶ τὸ Novgorod, τὰ ὁποῖα ἦταν ἀδιάρρηκτα συνδεδεμένα με τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ τὴ βυζαντινὴ παράδοση, καθὼς καὶ στὴ μακρινή οδὸ τοῦ Βορρά – στὴ Λευκὴ λίμνη, στο Kirillon, στὴ λίμνη Lantozkoe καὶ τὴ νησί Valaam, στὴ Λευκὴ θάλασσα καὶ στα νησιά Solonki. Γνωρίζου-

⁴ РНБ Сoл. АНЗ. 71/1437, 1-1 об.

με τα ονόματα πολλών οσίων λογίων, οι οποίοι αναδείχθηκαν σπουδαίοι στο έργο του χριστιανικού διαφωτισμού και παρέμειναν στη συνείδηση του λαού ως λαμπροί φωστήρες. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν ο Κύριλλος Μπελοζέρσκι (1337-1427, η μνήμη του τιμάται στις 9 Ιουνίου), ο Νείλος Σόρσκυ (περίπου 1433 - 7 Μαΐου 1508), ο Ελεάζαρος Άνζερσκι (έτος κοίμησης 1656, η μνήμη του τιμάται στις 13 Ιανουαρίου). Γύρω από αυτούς τους λαμπρούς πνευματικούς φωστήρες υπήρξαν μυριάδες μικρότεροι - απλοί μοναχοί, «οι σχεδόν άγιοι», αναγνώστες και αντιγραφείς των βιβλίων, συγγραφείς και φύλακες των κελλιώτικων ανθολογίων με αποσπάσματα από τα βιβλία που διάβαζαν, με προσευχές που αντέγραφαν από άλλα βιβλία που συνέταξαν οι ίδιοι, με κανόνες της μοναστικής βιοτής, που συλλέχθηκαν από πολλά χειρόγραφα ή γράφτηκαν απευθείας από την προφορική διδασκαλία των γερόντων της μονής τους. Κάποια από τα ονόματά τους διατηρήθηκαν από τα βιβλία και τα χειρόγραφα που τους ανήκαν, άλλα είναι γνωστά μόνο στον Θεό. Μεγάλη παρακαταθήκη της γραμματείας του ρωσικού Βορρά φυλάσσεται σήμερα σε ρωσικές βιβλιοθήκες και μουσεία. Ιδίως πολλά χειρόγραφα βρίσκονται στις χειρόγραφες συλλογές της Αγίας Πετρούπολης. Εδώ είχαν μεταφερθεί μετά από την λεηλασία των μοναστηριών του Βορρά από τους μπολσεβίκους (στην δεκαετία μετά του 1920) τα χειρόγραφα που είχαν παραμείνει ακόμη στα σκευοφυλάκια. Πολύτιμες και πολυάριθμες είναι η συλλογές των Μονών Solonki και Kirillo-Bezozerski στην Ρωσική Εθνική Βιβλιοθήκη.

Εάν ξεδιπλώσει κανείς την ιστορία του εκχριστιανισμού του ρωσικού Βορρά σε μια αλυσίδα απλών αλλά ολοκληρωμένων γεγονότων, το καθένα από τα οποία ενέχει μέσα του την ουσία του γεγονότος, το οποίο ενέχει τη γέννηση ενός νέου χριστιανικού οικισμού – μονής, σκήτης ή ναού, στο καθένα από τα οποία – περιλαμβάνεται η δημιουργία μιας

συλλογῆς βιβλίων, καθὼς καὶ ἡ συγγραφὴ βιβλίων. Οἱ λόγιοι τοῦ μεσαίωνα ονόμαζαν τὸν ρωσικὸ Βορρά «*ποлунощными странами*» (ἀγρυπνες ἢ μεσονύκτιες χώρες). Σε αὐτές τις χώρες στα μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνα ἤρθαν οἱ μαθητὲς τοῦ ἁγίου Σεργίου τοῦ Ραντονεζ.

Περιόδευαν γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ, καὶ ἐψαχναν μέρος γιὰ νὰ εγκατασταθοῦν – ὅπως ὁ ἅγιος Ἀλέξανδρος Oshevenski (1427-1479), ὁ ὁποῖος μένοντας κάπου ερημιτικά ἀρκούνταν σὲ ελάχιστες προμήθειες. Ὁ ἅγιος Λαζαρος, ιδρυτὴς τῆς Μονῆς Μούρομ, ἀφού βρῆκε τὸ μέρος γιὰ τὸ μελλοντικὸ μοναστήρι "ἐλέγε στον εαυτὸ του: ἐδῶ εἶναι ἡ ἡσυχία μου, ἐδῶ θὰ παραμείνω γιὰ πάντα.... καὶ ἀνέσκαψε σπηλιά γιὰ τὸν εαυτὸ του». Ἐτσι ἔκανε καὶ ὁ Κυριλλος Chelmogorski, ιδρυτὴς μιᾶς μικρῆς μονῆς δίπλα στο Lekchemozero – ἐσκαψε γιὰ τὸν εαυτὸ τοῦ σπηλιά ἀπὸ τὴν ἀνατολική πλευρά στο ὄρος ἐκεῖνο, ἔμεινε δὲ ὁ ὅσιος ἐκεῖνος στὴν σπηλιά ἐκείνη ἕναν χειμῶνα καὶ μετὰ ἐφτίαξε γιὰ τὸν εαυτὸ τοῦ μικρὴ καλύβα. Κοιτᾶ σὲ αὐτοὺς συνέρρεαν καὶ ἄλλοι μοναχοὶ καὶ ἔτσι σιγὰ σιγὰ σὲ ἐρημα καὶ μὴ κατοικήσιμα μέρη ἐμφανίζονταν καὶ πλήθαιναν μοναχικὲς σκήτες καὶ κοινόβια.

Στον Βορρά συναντήθηκαν δυο διαφορετικοὶ ὁδοί: ὁ ἕνας ἐρχόταν ἀπὸ τις περιοχὲς τῆς Μόσχας καὶ τοῦ Ροστοβ ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὸ Μεγάλον Νονγορόν. Τὰ μοναστήρια τοῦ Νονγορόν εἶχαν ἰδιαίτερη σχέση με τὸ Ἅγιον Ὄρος. Δὲν εἶναι τυχαίον ὅτι τὰ μοναστήρια στο Valaam καὶ στο Solonki ονομάζονταν "Ὁ Ἀθὼς τοῦ Βορρά". Τις σχέσεις αὐτές με τὸ Ἅγιον Ὄρος, τὰ μοναστήρια τοῦ Βορρά τις διατήρησαν πάντοτε ζωντανές.

Κέντρο καὶ ἀφετηρία τοῦ μοναχισμοῦ στο Ρωσικὸ Βορρά θεωρεῖται ἡ Μονὴ τοῦ Βάλαμου. Στὸ βορειοδυτικὸ τμήμα τῆς λήμνης Ladozskoe, στὴ νότια ακτὴ τοῦ νησιοῦ Valaam, ποῦ ονομάζεται ἀπὸ τοὺς Φιλανδούς Valamo (ὑψος), δίπλα ἀπὸ τὸν μοναστηριακὸ κόλπο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρό-

νους υπάρχει μοναστήρι. Είναι άγνωστο το πότε ιδρύθηκε. Υπάρχει η παράδοση ότι το Valaam είναι παλαιότερο και από τον εκχριστιανισμό της Ρωσίας. Πιστεύεται μάλιστα ότι το μοναστήρι υπήρχε ήδη τον 10ο αιώνα και εκεί έγινε μοναχός ο άγιος Αβραάμ του Ροστώφ. Άλλη παράδοση υποστηρίζει ότι το μοναστήρι ιδρύθηκε τον 12ο αιώνα όταν εκεί ασκήτεψε ο Κορνήλιος, ιδρυτής της Μονής Γεννήσεως της Θεοτόκου του Παλεοστρόβ. Πολλοί άγιοι του Βορρά, όπως δείχνουν οι βίοι τους είχαν σχέση με το Βάλαμο – ο Αλέξανδρος του Σβιρ, ο Αρσένιος Κανέβσκι, ο Σαββάτιος Σολοβέτσκι, ο Ευφρόσυνος Σινοεζέρσκι, ο Αθανάσιος Σιαντεμσκι, Αδριανός Οντρουσοβσκι. Υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύουμε ότι το μοναστήρι ιδρύθηκε στο τέλος του ΙΔ' ή στις αρχές του ΙΕ' αιώνα. Μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι η ύπαρξη πολλών παραδόσεων για την ζωή του Βάλαμου υποδεικνύουν τον σεβασμό και την ευρεία τιμή αυτού του μέρους από τους αρχαίους χρόνους.

Οι πρώτοι μοναχοί, ο Εφραίμ (ο μελλοντικός ιδρυτής της μονής Permskiy) μαζί του και ο άλλος μοναχός Σέργιος μαζί με άλλους συνοδοιπόρους ήλθαν στο Valaam από το Novgorod και «έκαναν αρχή»: ύψωσαν μεγάλο σταυρό και ίδρυσαν Ναό προς τιμή της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος. Ο λαός που έμεινε σε εκείνα τα νησιά οργίζονταν πολύ κατά των πατέρων που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή τους. Όμως η αδελφότητα πλήθαινε. Ο αρχιεπίσκοπος Ιωάννης ευλόγησε τη μονή και εξέδωσε διάταγμα, το οποίο οι κάτοικοι της περιοχής (οι Καρέλιοι) το αποδέχθηκαν και παραχώρησαν το νησί στους μοναχούς. Ο όσιος Σέργιος έγινε ηγούμενος και έθεσε τον κανόνα του μοναστηριού. Να μην αναζητούν (οι μοναχοί) ανέσεις, να έχουν το απλούστερο φαγητό – ό,τι στέλνει ο Θεός – να μην πίνουν κρασί, να μην έχουν παραπανίσια και ακριβά ρούχα, να μην τεμπελιάζουν, να δουλεύουν εξίσου όλοι και να προσεύχονται με επιμέλεια. Για

τους ανυπάκοους διέτασε να τους συμπεριφέρονται απλά – να τους δίνουν ψωμί για τον δρόμο και να τους διώχνουν. Οι μοναχοί ζούσαν όλοι μαζί – το μοναστήρι ήταν κοινοβιακού τύπου. Εκείνοι που αναλάμβαιναν ιδιαίτερα αυστηρές υποχρεώσεις έμεναν σε σκήτες. Μετά από τον όσιο Σέργιο ηγούμενος έγινε ο όσιος Γερμανός. Ο Σεργιος και ο Γερμανός του Valaam τιμώνται ως άγιοι αντίστοιχα στις 28 Ιουνίου και στις 11 Σεπτεμβρίου.

Το Valaam ακολούθησαν και άλλα μοναστήρια. Ο μοναχός της μονής του αγίου Κυρίλλου του Μπελοζέρσκ Σαββάτιος ζούσε στο Valaam μερικά χρόνια. Από εκεί πήγε στο νησί Σολοβκι όπου ίδρυσε τη μονή (Μονή της Μεταμορφώσεως στο Solonki). Ο μοναχός του Βαλαάμ Αλέξανδρος έχτισε τη μονή στο Σβιο (Μονή της Αγίας Τριάδος του Σβιο). Ο μοναχός του Valaam Σάββας έχτισε ασκητήριο στο νησί Sennian στο όνομα της Αγίας Τριάδος. Και το μοναστήρι του Κονεβέτς συγγενεύει με το Βαλαάμ. Ο μοναχός Αρσένιος, όπως και ο όσιος Σέργιος καταγόταν από το Novgorod με τον οποίο είχε «τέλεια αγάπη εν Χριστώ». Ο Αρσένιος πήγε στο Άγιο Όρος όπου έλαβε την ευλογία να ιδρύσει στο νησί Κονεβέτς κοντά στο Valaam τη Μονή της Γεννήσεως της Θεοτόκου (1393). Η διοίκηση του μοναστηριού του Κονεβέτς βασίστηκε στο Τυπικό του Αγίου Όρους. Ο όσιος Σέργιος λεγόταν «Έλληνας» – είναι πιθανόν ότι και αυτός επισκέφθηκε το Άγιο Όρος απ' όπου πήρε αυστηρούς κανόνες για το Valaam. Από το αρχικό Βαλαάμ διατηρήθηκαν μερικά χειρόγραφα και το Τυπικό (Εθνική Βιβλιοθήκη της Ρωσίας, Άγια Πετρούπολη).

Μεγάλη σημασία έχει και ένα άλλο κέντρο του χριστιανικού διαφωτισμού στο Βορρά της Ρωσίας – η Μονή του

αγίου Κυρίλλου του Μπελοζέρσκ. Ο ιδρυτής του είναι ο όσιος Κύριλλος του Μπελοζέρσκ (1337-1427)⁵.

Από το βίο του αγίου είναι γνωστό ότι ο όσιος Κύριλλος γεννήθηκε περίπου το 1337 στη Μόσχα σε μια επιφανή και πλούσια οικογένεια και πήρε το όνομα Κοσμάς. Έλαβε το μοναχικό σχήμα στο μοσχοβίτικο μοναστήρι Σίμονοφ από το γέροντα Μιχαήλ, μαθητή του αγίου Σεργίου του Ραντονέζ. Είκοσι χρόνια ο Κύριλλος εργάστηκε στον φούρνο του μοναστηριού και επανέγραψε βιβλία. Μεγάλωνε στην ταπείνωση και την υπακοή, και η αδελφότητα τον αγάπησε τόσο που τον εξέλεξε ηγούμενο τους. Όλοι τον αγαπούσαν και τον σέβονταν αλλά ο ίδιος το μόνο που σκεφτόταν ήταν πώς να αποκτήσει την αληθινή προσευχή και τη σιωπή της καρδιάς. Γι'αυτό αποσύρθηκε σε ένα ερημικό μέρος. Η επιθυμία του Κυρίλλου ήταν να φύγει από τη θορυβώδη πόλη και να αποκτήσει ένα καινούργιο μέρος για να ξεκινήσει τη μοναχική του ζωή παρόμοια με την αγιορείτικη. Ήξερε το Τυπικό της Σκήτης ("Предание уставом иже на внешней стране пребывающим иноком"), σύμφωνα με το οποίο ήθελε να αρχίσει την καινούργια ζωή. Ήδη η ηλικία του ξεπερνούσε τα 60 έτη. Μια φορά, όταν κατά τη συνήθεια του τη νύχτα έψαλλε τον Ακάθιστο στην Παναγία και έφτασε μέχρι τους λόγους «Ξένον τόκον ιδόντες, ξενωθώμεν του κόσμου» ξαφνικά έλαμψε δυνατό φώς και ακούστηκε μια φωνή: «Κύριλλε πήγαινε στη Λευκή Λίμνη (Μπελοόζερο) και θα αποκτήσεις καλή ηρεμία». Ο Κύριλλος άνοιξε το παράθυρο και είδε καποιο ερημικό μέρος στη βόρεια χώρα. Ο Κύριλλος κατάλαβε τότε ότι η βουλή του Θεού ήταν να αφήσει το μοσχοβίτικο μοναστήρι και να φύγει στη

⁵ *Преподобные Кирилл, Ферапонт и Мартиниан Белозерские*, СПб. 1994; Γ. Μ. Прохоров, «Кирилл Белозерский», *Словарь книжников и книжности древней руси*, вып. 2, Вторая половина XIV-XVI в., М. 1988.

σιωπή της ἐρημης ζωῆς στη μακρινή Λευκή Λίμνη. Συνεννοηθεῖς με τον μοναχό του ἰδίου μοναστηριοῦ Σίμονοφ, Θεράπωντα, ο οποίος ἦταν προμηθευτὴς του μοναστηριοῦ καὶ εἶχε πάει γιὰ δουλειές στη περιοχή του Μπελοζέρσκ, ο Κύριλλος μαζί του πήγε στον Βορρά. Ὄταν ἐφθασαν στη Λευκή Λίμνη ἐψαχναν πολὺν καιρὸ πού νὰ εγκατασταθοῦν. Ἀνέβηκαν στο βουνό Μαούρα κοντὰ στον ποταμὸ Σέκσνα κοντὰ στο Goritsi, ὅπου ο Κύριλλος ἀναγνώρισε τὸ μέρος που εἶχε δεῖ στο ὄραμα. Ὁ Θεράπων ἐμεινε κοντὰ στη λίμνη Μποροντάβσκ ἐνῶ ο Κύριλλος ἐσκαψε τὸ σπήλαιό του κοντὰ στη λίμνη Σίβερ καὶ ἀρχισε νὰ ζεῖ ἐν πλήρη ἡσυχίᾳ – νὰ προσεύχεται καὶ νὰ καθαρίζει τὸ δάσος προετοιμάζοντας τὸν τόπο γιὰ τὸ νέο μοναστήρι. Ἀυτό ἐγένετο τὸ 1398. Σε λίγο ἐφθασαν ἐδῶ καὶ δύο μοναχοὶ ἀπὸ τὸ μοναστήρι Σίμονοφ, ο Ζεβεδαῖος καὶ ο Διονύσιος. Ὁ Κύριλλος «χάρηκε πολὺ καὶ τοὺς δέχτηκε με μεγάλη ἀγάπη». Ἀργότερα ἀρχισαν νὰ προσέρχονται πολλοὶ στον ἅγιο ἀπὸ παντοῦ. Κατὰ τὸ ἔτος τῆς κοίμησης τοῦ οσίου Κυρίλλου (1427) στο μοναστήρι διέμεναν 53 ἀδελφοί.

Τὸ Τυπικὸ τοῦ μοναστηριοῦ ἦταν κοινοβιακό, ἡ ἰδιοκτησία ἦταν κοινή, καὶ με τὴν αὐξηση τῆς φήμης τοῦ λάμβανε ολοένα καὶ περισσότερα ἀφιερώματα καὶ δωρεές ἀπὸ λαικοὺς, βογιάρους, πρίγκιπες καὶ βασιλιάδες καὶ ἐτσι ἀνοικοδομήθηκε καὶ πλούτισε πολὺ γρήγορα. Τὰ ἀφιερώματα στο μοναστήρι ἦταν χωριά καὶ καλλιεργήσιμη γῆ ἀλλὰ καὶ οὐτόπιοι ἀγρότες ἐφερναν στοὺς μοναχοὺς τυριά, αὐγά, προβιές καὶ ἄλλα ἀγαθὰ. Τὰ χρόνια τῆς σιτοδεΐας τὸ ἴδιο τὸ μοναστήρι ἐτρέφε τοὺς ἀγρότες, ἐνῶ ὅταν οὔτε οὐκ οἱ μοναχοὶ δὲν εἶχαν φαγητὸ βοηθοῦσε ἡ θαυμαστὴ μεσιτεία τοῦ ιδρυτῆ τοῦ μοναστηριοῦ. Στον Βίο τοῦ οσίου Κυρίλλου ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς τέτοιας κακῆς χρονιάς μιὰ μικρὴ ποσότητα ψωμιοῦ ἐθρεψε θαυματουργικὰ τὴν ἀδελφότητα καὶ πολλοὺς πεινασμένους καὶ ἀνήμεπους κατοικοὺς τῆς

περιοχής μέχρι τη νέα σοδειά. Η αδελφότητα του μοναστηριού ζούσε με ταπείνωση και σεμνότητα. Στο κελί τους οι μοναχοί επιτρεπόταν να έχουν μόνο μια εικόνα, βιβλίο και το δοχείο για το πλύσιμο. Όλα τα απαραίτητα παρέχονταν από τη κοινή ιδιοκτησία. Η τράπεζα ήταν κοινή σύμφωνα με το Τυπικό, στο κελί δεν είχαν τίποτα από τα τρόφιμα. Ο ναός, η τραπεζαρία και το κελί ήταν τόποι προσευχής, και η αδελφότητα είχε ζήλο στην πράξη της προσευχής ακολουθώντας το παράδειγμα του γέροντα τους οσίου Κυρίλλου. Ο όσιος Κύριλλος απεβίωσε το 1427, 9 Ιουνίου, τη Δευτέρα της Αγίας Τριάδος. Η μεσιτεία του προς το Θεό και η προσευχή του για όλους τους ορθόδοξους χριστιανούς ιδιαίτερα για όσους επιζητούν τη βοήθεια του δε σταμάτησε μετά από το τέλος της πορείας της ζωής του. Στο Βίο του οσίου αναφέρονται πολλές θαυμαστές θεταπείες αλλά και σωτήριας απαλλαγής από κινδύνους όσων επικαλούνταν τη μεσιτεία του.

Η κύρια περιουσία του Κυρίλλου στη Λευκή Λίμνη ήταν τα βιβλία. Κάτοικοι της περιοχής βλέποντας πόσο γρήγορα χτιζεται το μοναστήρι σκέφτηκαν ότι ο Κύριλλος έφερε από τη Μόσχα «πλούτη πολλά» και ήθελαν να το λεηλατήσουν αλλά ο Κύριλλος εξήγησε στους ληστές ότι δεν έχει τίποτα στην ζωή αυτή «εκτός από το ένδυμα που βλέπεις και λίγα βιβλία». Ο σεβασμός στα βιβλία και τα χειρόγραφα έγινε το σημαντικότερο μέρος της μοναχικής επιστήμης στο Μοναστήρι του Κυρίλλου. Από την εποχή του ιδρυτή του διατηρήθηκαν 23 χειρόγραφα, εκ των οποίων τα 12 είναι ολοκληρωμένα βιβλία του ίδιου του Κυρίλλου: δύο Ευαγγέλια, ένα Ψαλτήριον, και Συλλογές κειμένων για ανάγνωση στο κελί. Στη συνέχεια, πολλοί από τους ηγουμένους και τους γέροντες του μοναστηριού έγιναν επιφανείς γραφείς και λόγιοι. Ο άγιος Μαρτινιανός του Μπελοζέρσκ, οι μοναχοί Ευφρόσυνος, Χριστόφορος, Γκούριος Τούσιν,

Μαρθαῖος, Νικήφορος κ.ά. Οἱ μοναχοὶ ασχολόνταν με τὴν ἀντιγραφὴν, τὴν ἐπεξεργασία, τὴ διακόσμηση, τὴ βιβλιοδεσία τῶν βιβλίων, καθὼς καὶ τὴ μουσικὴ σημειογραφία (распевы), καὶ τὸν ΙΗ αἰῶνα στο μοναστήρι δημιουργήθηκε μιὰ τεράστια βιβλιοθήκη. Ἡ κληρονομία τοῦ μοναστηριοῦ εἶναι μιὰ πλούσια συλλογὴ χειρογράφων ποὺ διατηρεῖται στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ρωσίας στὴν Ἁγία Πετρούπολη, καθὼς καὶ τὰ χειρόγραφα στο Κρατικὸ Ρωσικὸ Μουσεῖο, τὸ Ἱστορικὸ καὶ Καλλιτεχνικὸ Μουσεῖο τοῦ Κιρίλοφ καὶ τὸ Κρατικὸ Ἱστορικὸ Μουσεῖο τῆς Μόσχας⁶.

Ἀπὸ τὴν πνευματικὴ φωλιά τοῦ ὁσίου Κυρίλλου βγήκε καὶ ἓνας μεγάλος ρώσος ἅγιος, ὁ Νεῖλος Σόρσκυ (1433—7 Μαΐου 1508)⁷. Τὸ Μοναστήρι ποὺ ἵδρυσε ὁ ἅγιος Κύριλλος μεγάλωνε σταδιακὰ καὶ ἐγίνε πολυπληθές καὶ θωρυβῶδες. Τὸ κέντρο τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ μετακινήθηκε πρὸς τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη καὶ τὴν κατασκευή. Ὁ ὁσίος Νεῖλος πέτυχε τὴν ἀνανέωση τῆς ἀρχικῆς σχέσης τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Κυρίλλου με τὸ Ἅγιο Ὄρος καὶ τὸν ἡσυχασμό. Αὐτὸς ἵδρυσε ἀσκητήριον στὸν ποταμὸ Σόρα στὴν περιοχὴ τῆς Λευκῆς Λίμνης, ἐγράψε μερικὰ μηνύματα, τὴ διαθήκη, τὴν προσευχή, τὴν Παράδοση καὶ τὸ Τυπικόν. Ἀντέγραφε βιβλία καὶ δίδασκε στοὺς μοναχοὺς τὸν μοναχικὸ τρόπο ζωῆς τῶν Ἀγίων Πατέρων τῶν παλαιῶν χρόνων ἐπιδιώκοντας τὴ χριστιανικὴ τελειότητα.

Λεπτομέρειες τοῦ βίου τοῦ Νείλου Σόρσκυ μαθαίνουμε ἀπὸ τὴν ἱστορία "Περὶ τῆς σκήτης τοῦ Νείλου

⁶ Г. М. Прохоров, «Книги Кирилла Белозерского», *Труды отдела древнерусской литературы*, 36 (1981), 50-70.

⁷ Г. М., Прохоров, «Автографы Нила Сорского» *Памятники культуры. Новые открытия Ежегодник 1974*, М. 1975, 37-54, τοῦ ἰδίου, «Повесть о Нило-Сорском ските», *Памятники культуры. Новые открытия. Ежегодник 1976*, М. 1977, 12-20, τοῦ ἰδίου, «Послания Нила Сорского», *Труды отдела древнерусской литературы*, 29 (1974), 125-143.

Σόρσκυ" γνώστη από το χειρόγραφο του ΙΖ αιώνα του Ιβάν Ιβάνοβιτς Πλεσκόφ. Ο όσιος Νείλος γεννήθηκε στη Μόσχα, ονομάστηκε «Μάικοφ», ο αδερφός του Αντρέι Φεόντοροβιτς Μάικο (στη μοναχική κουρά Αρσένιος) ήταν γνωστός διάκονος των μεγάλων περιγίπων Μόσχας από το 1450 έως το 1490. Ο όσιος Νείλος είχε συγγενείς στα ανώτερα στρώματα της μοσχοβίτικης αριστοκρατίας. Νεαρός ο Νείλος έλαβε τη μοναχική κουρά στη μονή του Κυρίλλου του Μπελοζέρσκ. Στα μοναστηριακά έγγραφα από το 1460 έως το 1475 τον ονομάζουν «γέροντα». Ο δάσκαλος του μοναχού Νείλου ήταν ο Παΐσιος Γιαροσλάβοφ. Η πνευματική επιρροή του γέροντα Παΐσιου και του μαθητή του Νείλου ήταν μεγάλη. Όταν το 1489 πολλαπλασιάζονταν οι φήμες για το επερχόμενο τέλος του κόσμου ο αρχιεπίσκοπος του Νόβγκοροντ Γεννάδιος συμβούλεψε να απευθυνθεί ο κόσμος σε αυτούς τους δύο γέροντες. Επί της επιρροής του Παΐσιου και του Νείλου ο οποίος δεν υποστήριζε την ανάγκη της αυστηρής τιμωρίας των αιρετικών, η σύνοδος το 1490 έλαβε σχετικά ήπια απόφαση για τους αιρετικούς κάτι που δείχνει ότι οι εκκλησιαστικές αρχές σέβονταν τις απόψεις των γερόντων.

Πριν τη Σύνοδο αυτή ο όσιος Νείλος μαζί με τον μαθητή του τον Ιννοκέντιο Okhliabnin πήγε στα Βαλκάνια, επισκέφτηκε το Άγιον Όρος και τις χώρες τις Κωνσταντινούπολης και έγινε εκεί «μάρτυρας» το πώς οι γέροντες ερημίτες ζουν μέσα στη σιωπή με ένα ή δύο μαθητές ενώ σε ορισμένες κατάλληλες συγκυρίες συναντιούνταν με άλλους ερημίτες που έμεναν κοντά «διαφωτίζοντας με τις πνευματικές συνομιλίες». Πέρασαν ανάμεσα στους «σιωπηλούς» του Αγίου Όρους, οι οποίοι σύμφωνα με τις φήμες έμειναν στο Μοναστήρι του Κυρίλλου του Μπελοζέρσκ «ουκ ολίγο χρόνο». Όπως αναφέρεται στον πρόλογο του βιβλίου του Νείλου Σόρσκυ: «Αυτό το ιδιαίτερο χρόνο έτρεφε το πνεύμα του με οδηγίες των μεγάλων πατέρων ερημιτών, οι οποίοι με

την εσωτερικὴν κάθαρση καὶ τὴν συνεχή προσευχή διαπραττόμενη με τὸ νου μέσα στὴν καρδιά κατόρθωσαν μεγάλες αποκαλύψεις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δηλαδή τοῦ Μέγα Αντωνίου, τοῦ Μέγα Βασιλείου, τοῦ Εφραίμ τοῦ Σύρου, τοῦ Μακαρίου, τοῦ Ισαάκ τοῦ Σύρου, τοῦ Βαρσανουφίου, τοῦ Ἰωάννη τοῦ Κλίμακος, τοῦ Δωροθέου τοῦ Γάζης, τοῦ Μάξιμου τοῦ Ομολογητῆ, τοῦ Ησυχίου, τοῦ Σημεών τοῦ Νέου Θεολόγου, τοῦ Πέτρου τοῦ Δαμασκηνοῦ, τοῦ Γρηγορίου, τοῦ Νείλου καὶ τοῦ Φιλοθέου τοῦ Σινά, τῶν ὁποίων ἀποφθέγματα περιέχει τὸ βιβλίο τοῦ «Παράδοση...».

Μετά ἀπὸ τὴν ἐπιστροφή ἀπὸ τὸ Ἅγιο Ὅρος τὸ δικό του μοναστήρι φάνηκε στὸν ὅσιο Νεῖλο ὡς μιὰ θορυβώδης πόλη. Τὸ μοναστήρι τοῦ Κυρίλλου τοῦ Μπελοζέρσκ εἶχε τότε πολυάριθμη ἀδελφότητα ἐνῶ ἔρχονταν καὶ πολλοὶ προσκυνητές. Λίγο καιρὸ ἀργότερα ὁ ὅσιος Νεῖλος ζούσε κοντὰ στὸ μοναστήρι σὲ ἓνα ξεχωριστό κελί ποῦ ἐκτίσσε ὁ ἴδιος. Ὑστερα ὁμως δὲν τὸν ικανοποίησε αὐτός ὁ τρόπος ζωῆς, καὶ ἐφυγε πιο μακριά, 20 χιλιόμετρα μακριά ἀπὸ τὸ μοναστήρι, ὅπου ἐγκαταστάθηκε σὲ ἓνα ἐλώδες δάσος στὴν ἀκρὴ τοῦ ποταμοῦ Σόρα. Ἀρχισαν νὰ ἔρχονται σὲ αὐτόν γιὰ πνευματικὴ καθοδήγηση ὅσοι μοναχοὶ ἐπιζητούσαν τὴν ἐρημικὴ ζωή. Ἔτσι δημιουργήθηκε ἡ σκήτη. Τὸ 1515 μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ὁσίου Νείλου κατοικοῦσαν σὲ αὐτὴ 14 μοναχοί. Αὐτοὶ ἔμεναν στὰ κελιά ξεχωριστά, δὲν ἐπιτρεπόταν νὰ κόβουν τὸ δάσος στὴ σκήτη καὶ γύρω ἀπὸ κάθε κελί υπήρχαν πυκνοὶ θάμνοι. Οἱ μοναχοὶ ζούσαν σὲ πλήρη σιωπή. Απὸ τὸ ἓνα κελί μποροῦσε νὰ δεῖ κανεὶς μόνο ἓνα ἄλλο κελί. Στὸ κάθε κελί υπήρχαν μόνο βιβλία, εἰκόνες καὶ τίποτα ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πιο ἀναγκαῖο. Στὸ φαγητό καὶ ποτό ἦσαν ἰδιαίτερος ἐγκρατεῖς. Δὲν εἶχαν υπηρέτες, δὲν ἐξέτρεφαν ζῶα καὶ οἱ μοναχοὶ τρέφονταν ἀπὸ τὴ χειρωνακτικὴ ἐργασία. Τὸν ὄρκο τῆς ἀκτημοσύνης τὸν εκπλήρωναν κυριολεκτικὰ – ἀρνοῦνταν νὰ δεχθοῦν ἀγαθὰ καὶ περιουσιακὰ στοιχεῖα, ποῦ εἶχαν ἀπο-

κτηθεί με ξένο κόπο. Επιτρεπόταν ωστόσο να δέχονται ελεημοσύνη μόνο όμως όταν ήταν απόλυτη ανάγκη. «*Η ακτημοσύνη είναι πιο υψιλά από τις ελεημοσύνες αυτές*» πίστευε ο όσιος Νείλος Σόρσκυ. Όλοι οι μοναχοί μαζεύονταν στην εκκλησία για την αργυρνία την Τετάρτη και την Κυριακή. Εάν συνέπιπτε μια εορτή τότε την εόρταζαν και ακύρωναν τη σύναξη της Τετάρτης για να έχουν καιρό για την άσκηση της σιωπής. Αυτή η διάταξη περιγράφει το Τυπικόν της σκήτης (Предание уставом иже на внешней стране пребывающим иноком), το οποίο ήταν γνωστό και στον όσιο Κύριλλο του Μπελοζέρσκ. Κατά το ίδιο Τυπικό ζούσαν στο Valaam και μετά από την τελευτή του οσίου Νείλου το ακολούθησαν και στη σκήτη Ανζέρσκυϊ κοντά στη Μονή Σολοφκί.

Η μοναχική σκήτη που οργάνωσε ο όσιος Νείλος ήταν γνωστή από παλαιά και θεωρούνταν προσβάσιμη μόνο για πνευματικά ώριμους μοναχούς. Στη σκήτη του Νείλου Σόρσκυ δε γίνονταν μοναχικές κουρές ενώ δέχονταν μόνο αυτούς που είχαν ήδη ενστερνιστεί τους κανόνες του μοναχισμού και ήταν τέλειοι «κατά το μέτρων της πίστεως». Το “εργόχειρο” της Σκήτης αφορούσε την μελέτη και την έρευνα των πατερικών έργων, «τα οποία (οι μοναχοί – σημείωση μεταφρ.) αντέγραφαν, διόρθωναν και συνέταξαν χειρόγραφα βιβλία»⁸. Για αυτό ο άγιος Νείλος δέχονταν εδώ μόνο λόγιους και αυτούς οι οποίοι γνώριζαν την τέχνη της ανάγνωσης και της γραφής. Το κύριο έργο του μοναχού για τον Νείλο Σόρσκυ αποτελούσε η διδασχή στις γραφές του Θεού, του εργόχειρου και της γραφής και η αγάπη προς την ησυχία. “Η Παράδοση” του Νείλου Σόρσκυ (στα χειρόγραφα ονομάζεται “Για τον Βίο των αγίων πατέρων η παρούσα παράδοση προς τους μαθητές του, και στους πάντες ευεργεσία να το έχουν”,

⁸ Б. М. Клосс, «Нил Сорский и Нил Полев – писатели книг», Древнерусское искусство: Рукописная книга, М. 1974. Сб. 2, 150-167.

"Για την βιωτή της σκήτης από της ἁγίες γραφές" ἢ "Ἡ παρούσα παράδοση του Γέροντα Νείλου του ερημίτη προς τους μαθητές του, ὅσοι ἀπὸ αὐτοὺς διαμένουν στην ἐρημο, καθὼς και στους υπόλοιπους ερημίτες καλὸ θα εἶναι νὰ ἔχουν τους βίους ταύτας για τον βίον των ἁγίων πατέρων") που συντάχθηκε βάσει της πατερικῆς γραμματείας και διδάσκει για το πὼς νὰ ζεῖ κανεὶς σύμφωνα με τις ἐντολές του Εὐαγγελίου. Το τυπικὸ που συντάχθηκε ἀπὸ τον Νεῖλον Σόροσκν («Ἀπὸ τις γραφές των ἁγίων πατέρων και το νοερὸ ἔργο (νοερά προσευχή- σημ.μετ.), για ποιο λόγο χρειάζεται και πὼς πρέπει νὰ ἐπιμελεῖται κανεὶς σε αὐτό») μιλάει για την ἐσωτερικὴ ζωὴ του αγωνιστή. Τον κορμὸ της μοναχικῆς ζωῆς ἀποτελεῖ για τον ἅγιον Νεῖλον ἡ ταπείνωση και ἡ μετάνοια. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ἀφήσε στους πατέρες του ὡς ἐντολή, μετὰ τον θάνατό του, νὰ ἀφήσουν το σῶμα του στην ἐρημο για νὰ το κατασπαράξουν τα ἄγρια ζῶα και πουλιά, ἢ νὰ τον θάψουν σε ἓναν τάφο χωρὶς οὐδεμία τιμή.

Ένας ἄλλος μεγάλος ἅγιος μοναχὸς του ρωσικοῦ Βορρά εἶναι ὁ ὁσίος Ελεαζάρος Ἀνζέρεσκυϊ (πέθανε το 1656 και ἡ μνήμη του τιμάται στις 13 Ἰανουαρίου), ὁ ὁποῖος υπῆρξε ἱδρυτῆς της Μονῆς της Ἀγίας Τριάδος Ἀνζέρεσκυϊ στο νησί Ἀνζέρ του ἀρχιεπελάγου Σολοβέτσκι στη Λευκὴ Θάλασσα⁹.

Ὁ Ελεαζάρος ἦρθε στη Μονὴ Σολόφσκι ἀπὸ το Kozelsk, ὅπου γεννήθηκε στα τέλη του ΙΔ' αἰῶνα. Ἐλαβε τὴ μοναχικὴ κουρὰ ἐπὶ ἡγουμένου Εἰρηνάρχου (1613-1626). Στα τέλη του 1614 ἀποσύρθηκε για ἐρημικὴ ζωὴ στο Anzer. Στην ἀκτὴ της λίμνης ἔχτισε ξύλινο κελί και τοποθέτησε σταυρό. Περίπου το 1616 ἔλαβε το μεγάλο σχῆμα ἀπὸ ἓναν ερημίτη τον Φύρσο. Ἀντέγραφε βιβλία και σκάλιζε ξύλινα ἅγια πο-

⁹ И. Сырцов, Прп. Елеазар, основатель и строитель Анзерского скита, принадлежавшего Соловецкому монастырю, СПб. 1873, Житие Елеазара Анзерского написанное им самим. Подготовка текста и коммент, (Л.А. Дмитриев) ПЛДР: XVII в. 1989. Кн.2., 299-304.

τήρια και σταυρούς, τα οποία αντάλλασσε για φαγητό. Σε αυτόν άρχισαν να συρρέουν αδερφοί και στα 1619-1620 ξεκίνησε η ανοικοδόμηση του ναού επί της τιμής της Αγίας Τριάδος. Ιδρύθηκε σκήτη με 11 μοναχούς και ηγούμενο. Η ακολουθία τελούνταν σύμφωνα με το αγιορείτικο τυπικό (το οποίο έφερε ο μοναχός Διονύσιος). Με τις προσευχές του αγίου Ελεάζαρου γεννήθηκε ο διάδοχος του τσάρου Μιχαήλ Φιόντοροβιτς – Αλέξιος Μηχαήλοβιτς – και για αυτό ο Ελεάζαρος είχε την ιδιαίτερη εύνοια του τσάρου. Μετά την εμφάνιση της Παναγίας, η οποία του έδωσε εντολή να αναγγείρει ναό, το 1638 ξεκίνησε η ανέγερση του ναού Znamenskaya.

Ο άγιος Ελεάζαρος υπήρξε λόγιος, καλός τεχνίτης ξυλογλυπτικής και αγιογράφος. Οι τέχνες αυτές άνθησαν στη σκήτη του. Δημιουργήθηκε σημαντική βιβλιοθήκη (στον κατάλογο του 1676 μνημονεύονται 200 χειρόγραφα και έντυπα βιβλία). Στην χειρόγραφη συλλογή της Ρωσικής Εθνικής Βιβλιοθήκης φυλάσσονται 10 χειρόγραφα με σημειώσεις που ανήκουν στον Ελεάζαρο. Κατά τη γνώμη της С. К. Севастьяновой¹⁰ ο Ελεάζαρος ο ίδιος έγραψε το «Свиток», το «Сказание о божественном гласа» και τον πρόλογο στο Τυπικό της Σκήτης.

Στα έργα του αγίου που έχουν τους εξής τίτλους: "Свиток преподобного нашего Елеазара, написанный им самим", "Своеручная хартия преподобного Елеазара Анзерского обывших ему видениях и откровениях", "Житие и подвизи преподобного Елеазара, и о зачатии жития его на Анзерском острове, и о устройении скита, и о видениях его, и о прочем", που συντάχθηκε περίπου το 1636-38 ο ίδιος ο Ελεάζαρος διηγείται για την «ακοή της θεϊκής φωνής, για τις κωδωνοκρουσίες για την θεϊκή οπτασία, που του έδειξε τον

¹⁰ Прп. Елеазар, основатель Свято-Троицкого Анзерского скита, Изд. подготовила С.К. Севастьянова, СПб. 2001.

δρόμο για το νησί, για την αρχή της παραμονής του εδώ, για τις οπτασίες του και τους πειρασμούς που πέρασε, και για την ανέγερση του ναού». Η γλώσσα που χρησιμοποιεί και μιλά για την ζωή του είναι απλή από τη μια και από την άλλη πλούσια ως προς το περιεχόμενο της γνώσης της πατερικής γραμματείας. Έτσι, περιγράφοντας την εμφάνιση της Παναγίας με πολύ απλότητα διηγείται πως ένας αδερφός αρρώστησε βαριά από τον καπνό του φούρνου. Ο Ελεάζαρος καθόταν πολύ ώρα στην κλίνη του αρρώστου και από την κούραση αποκοιμήθηκε. Όταν άνοιξε τα μάτια του – δίπλα στον αδερφό καθόταν η Παναγία. Γύρησε προς την Ελεάζαρο και του είπε «πρόσεχε αυτόν τον άρρωστο» και αμέσως εξαφανίστηκε. Άλλη φορά ο Ελεάζαρος είδε την Παναγία στον Ναό – όταν οι αδερφοί έψελναν το «Επι συ χαίρε» μεταξύ τους στάθηκε η Παναγία και έψαλε μαζί τους έως το τέλος του τροπαρίου και εξαφανίστηκε. Ο όσιος διηγείτε επίσης στο έργο του την εμφάνιση σε αυτόν του αποστόλου Ιωάννου (όπως εικονίζεται στη Δέηση) και την οπτασία της Αχειροποίητου Εικόνας – «τόσο μεγάλη ήταν – στο μήκος του ουρανού». Μετά από την οπτασία αυτή ο όσιος αγιογράφησε την αχειροποίητο εικόνα του Σωτήρος, η οποία βρισκονταν στο κελλί του και κατόπιν στο ναό της Αγίας Τριάδος και έπειτα στο παρεκκλήσιο επί του τάφου του.

Ο Βίος του αγίου σώζεται σε δύο μεταγενέστερες αναθεωρήσεις, όπου το πρόσωπο του αγίου αποκτά αγιογραφικά χαρακτηριστικά και γίνεται ιδανικό: "Σύντομη ιστορία του οσίου Ελεαζάρου αρχηγού της σκήτης Ανζέρσκυϊ" και "Σύντομη ιστορία του οικοδόμου Ελεαζάρου της σκήτης Ανζέρσκυϊ και άλλων ασκητών" από το Πατερικόν του Σολοφκί του 18ου αιώνα. Ο εκτενής βίος "Βίος και θαύματα του οσίου Πατρός ημών Ελεαζάρου Θαυματουργού αρχηγού της σκήτης Ανζέρσκυϊ, συντάχθηκε από πολλούς και πιστούς αφηγητές και γράφτηκε σύντομα",

συντέθηκε από τον μοναχό της σκήτης επί τη βάσει πολλών ντόπιων παραδόσεων στις αρχές του 18ου αιώνα.

Είναι ανεκτίμητα τα χειρόγραφα του αγίου, στα οποία συλλέχθηκαν αποσπάσματα από τα πατερικά βιβλία που διάβαζε, σύντομα άρθρα, που παραδίδουν την πνευματική εμπειρία της προσευχής – τρία τέτοια χειρόγραφα φυλάσσονται στην Εθνική Ρωσική Βιβλιοθήκη. Στα κελλιότικα ανθολόγια του Anzer (РНБ Сол.Анз. 67/1433, 68/1434) υπάρχει ο κανόνας της προσευχής του αγίου – καρπός του κόπου του («почитания книжного») και η προσπάθεια του να βγάλει από το θησαυροφυλάκιο της εμπειρίας του «τη διδασκαλία της Βασιλείας του Θεού» ωφέλιμο για την διαφώτιση των αδερφών¹¹. Οι ευχές που εντάσσονται στον κανόνα αυτό αποτελούν τρόπον τινά ερμηνεία και σύντομη περιληπτική μετάφραση (που είναι προσιτή σε απλούς μοναχούς, που προέρχονται από τους απλούς ντόπιους χωρικούς) ασκητικών λόγων του Ισαάκ του Σύρου (χειρόγραφο του οποίου επίσης βρίσκεται στην βιβλιοθήκη του Anzer).

«Η δήλωσις τῶν λόγων» του Θεού στον τρόπο ζωής καθώς και στο γραμματειακό έργο αποτελεί το κύριο όπλο των μοναχών, χάρη στο οποίο πραγματοποιήθηκε ο εκχριστιανισμός του Ρωσικού Βορρά.

¹¹ И. А. Чудинова, «Келейное правило преподобного Елеазара Анзерского», *Соловки в литературе и искусстве. Сборник материалов научной конференции, сентябрь 2014*, Соловецкий государственный музей-заповедник 2016.

About the author

Irina Chudinova graduated from Saint Petersburg Rimsky-Korsakov State Conservatoire as a composer (1982). She defended a dissertation on the subject "Topography of Church Music Culture in Saint Petersburg of 18th Century" (1996). I. Chudinova worked as a teacher of theory and history of music at the Glinka Choir Capella of Saint Petersburg (1982-1992), then as a lecturer at Saint Petersburg Rimsky-Korsakov State Conservatoire (a specialist course of history and theory of church music, 1992-2011). Currently I. Chudinova is a senior researcher at the Russian Institute for the History of the Arts (from 1992) and doctoral student at the Aristotle University of Thessaloniki. Her research interests are music in church Typicon, Greek-Slavic connections in the music of monasteries, listening and sound creation in Orthodox ascetics. Irina Chudinova is the author of three monographs: "Music in the Everyday Life in the Monasteries of the Russian North" (2013), "Time of Voicelessness: Music in Monastery Typicon" (2004) and "Singing, Bells, the Ritual: Topography of Church Music Culture in Saint Petersburg" (1994), and of over 50 articles.